

Die uw jeugd vernieuwt als die van een arend

De Reformatie

Weekblad tot ontwikkeling van het gereformeerde leven

Catechese in beweging (1)

Op het gebied van de catechese is van alles aan de hand. Aan de ene kant zijn er mensen die spreken over een crisis in de catechese. Dr. Wim Verboom¹, heeft in zijn afscheidscollege gewezen op het ontstellende gebrek aan kennis bij jonge kerkleden. Maar daarbij heeft hij met name jongeren op het oog uit (oorspronkelijk) het brede middenveld van de Nederlandse Hervormde Kerk. Maar wie zegt dat dit niet geldt voor jongeren van de Gereformeerde Kerken (v.)?

kerkelijk leven

J. Meerveld ■

In dit nummer

Kerkelijk leven - J. Meerveld	
Catechese in beweging	559
Meditatief - E. Brink	
Onnoemelijk veelzijdig	562
Wandelen met God - B. Luiten	
Rondreizen in je erfdeel	563
Achtergronden - R. Vellinga	
Bemoediging midden in het leven	565
Muziek - J. Smelik	
Kogels in de kerk en andere beschouwingen over (kerk)muziek	568
Lied van de week - A. de Heer - de Jong	
LvK 245: 'Geest, uit de hemel neergedaald'	572
Uit de kerken	

Ook daar zijn deze geluiden. En bezorgdheid als geconstateerd wordt dat catechisanten steeds minder hoeven te memoriseren. Aan de andere kant zijn er tal van nieuwe initiatieven om de catechese te verbeteren. Voor catechesecommissies is er echt wat te doen. De tijd dat één methode in alle kerken gebruikt werd, is voorbij. Bij de beoordeling van de nieuwe methoden komt dezelfde klacht naar voren: leren ze nog wel wat?

Ervaring uit het veld

De Gereformeerde Kerken (v.) kenmerken zich niet meer door eenvormigheid. Dat blijkt uit meerdere verschijnselen, maar dat is ook te zien aan de keuze voor catechesemateriaal. Methodes als *De Weg* en *Ik geloof* werden breed gebruikt. En voor *Ik geloof* geldt nog steeds dat kerken daar gebruik van maken. Maar ondertussen zijn er meer.

Via mijn werk van begeleiden van de stages door het hele land van studenten uit Kampen en Zwolle krijg ik een aardig beeld van wat er

speelt binnen de GKv. Het blijkt dat er steeds meer plaatsen zijn waar initiatieven worden genomen om zelf materialen te ontwikkelen, die toegesneden zijn op de eigen plaatselijke behoeften en interesses van de catecheet. Tegelijk zijn ook meerdere landelijk uitgebrachte methodes op de markt verschenen. Methodes die zich vaak ten opzichte van eerdere onderscheiden, doordat er naast een inhoudelijke, ook een pedagogische en didactische bezinning in is verwerkt.

Groepsgrootte

Vergelijking van de verschillende edities van de Christelijke Encyclopedie kan een middel zijn om ontwikkelingen in beeld te krijgen. In het *lemma* catechese wordt bijvoorbeeld iets gezegd over de groepsgrootte.

In de edities van 1925 en 1957 werd geadviseerd, om de individuele catechisant tot zijn recht te laten komen,

schools toe en wordt meer geïnvesteerd in de persoonlijke verhoudingen.

Geen objecten meer

Interessant is ook dat in de eerste en tweede versie van de Christelijke Encyclopedie gesproken wordt over de objecten van de catechese. Daar worden de catechisanten mee bedoeld, in de rol, zo lijkt het, van passieve ontvangers. Misschien dat hier een van de kernpunten van de ontwikkelingen in de catechese wordt verwoord. Want ook al zou je willen dat zij de objecten waren van de catechese, ze hebben er zelf wel voor gezorgd dat ze zich niet als object laten behandelen. In plaats van hen in te wijden in de geheimenissen van de kerk, is het in de praktijk eerder dat van de catecheet gevraagd wordt zich in te leven in de belevingswereld van de jongeren. In de catechese is het een aandachtspunt geworden dat er meer nodig is

dat ook zo te vertalen is naar een catechetische setting.

Als je de vraag stelt: waar gaat het om in de catechese, dan vraag je naar doelstellingen. In het onderwijs is het vrij algemeen aanvaard, dat je doelstellingen formuleert in termen van leerlingengedrag. Dat betekent dat je pas tevreden bent als de leerlingen wat leren. Dit klinkt zo vanzelfsprekend, dat je soms niet eens door hebt dat hiermee een enorm accentverschil wordt verwoord. Want er is ook een tijd geweest waarin plaats van 'het leren', de inhoud van het onderwijs als ankerpunt werd genomen. Dan gaat het met name over wat in de catechese aan de orde moet worden gesteld en of alle onderwerpen wel aan bod komen. Maar nu gaat het veel meer om wat het geleerde uitwerkt in de catechisant. Je kunt het ook zo formuleren: als het om de leerstof gaat, dan gaat het over het onderwerp; zoem je in op leren, dan gaat dat een laag dieper: want dan praat je over het binnenkantperspectief: wat werkt deze inhoud uit bij de leerling.

groepsgrootte heeft gevolgen voor de manier waarop gewerkt wordt

niet grotere groepen te vormen dan 30 catechisanten. Maar in de laatste editie wordt er ook niets meer over groepsgrootte gezegd. Want welke catecheet van nu kan dit nog aan?

Als het gaat om groepsgrootte, doet zich volgens mijn waarneming juist in de laatste jaren ook in de GKv een ontwikkeling voor. Een paar jaar geleden was het heel gewoon om groepen van 12 tot 15 catechisanten te hebben. Die komen nog wel voor, maar veel vaker zijn de groepen gehalveerd. Een groepsgrootte van 6 tot 8 catechisanten is op dit moment eerder regel dan uitzondering. Mogelijk is dit een gevolg van de discussie over integratie van vereniging en catechese. In gemeenten waar men niet voor integratie heeft gekozen, vindt men het wel van belang om persoonlijke aandacht voor de catechisanten te hebben. Groepsgrootte heeft gevolgen voor de manier waarop gewerkt wordt. In zo'n kleine groep gaat het minder

dan alleen de boodschap te verkondigen. Onderwijskundig gesproken: die moet afgestemd worden op de beginsituatie van de leerlingen, van de catechisanten. Een catecheet die zich alleen verdiept in de inhoud en niet in de leef- en denkwereld van de catechisant, kan honderd keer gelijk hebben, maar zijn boodschap komt niet over. En dit laatste, dat het overkomt en de catechisanten er iets van leren, is wel de bedoeling van de catechese.

Leren als aangrijpingspunt

Catecheten zijn niet de enige die zich zorgen maken over het gebrek aan kennis. Geschiedenisleraren praten er ook over en velen zien het als het zorgpunt van het moderne onderwijs. Mogelijk heeft het te maken met dat we onderwijskundig in een overgangsfase zitten. Een overgang die te maken heeft met wat als aangrijpingspunt wordt genomen in het onderwijs. Een probleem

Bezorgdheid over parate kennis bestaat met name als je de leerstof-inhoud als vertrekpunt neemt. Want je controleert vanuit dat perspectief of iemand voldoet aan het criterium. En opvallend bij de catechese is, zeker bij het belijdenisonderzoek, dat het criterium behoorlijk hoog werd gelegd, zo hoog dat menig ouderling het benauwd kreeg als er een predikant/catecheet was die onverwacht de bezorgde ouderlingen mee liet doen in het onderzoek. Maar als je leren als vertrekpunt neemt, dan wordt het wat subjectiever, dan kijk je met name wat de leerstof uitwerkt in de leerling.

Leren is meer dan weten

In een gangbare leertheorie² wordt onderscheid gemaakt in leeractiviteiten, die kunnen toenemen in complexiteit. Je kunt insteken op het niveau dat een leerling *onthoudt* en *begrijpt* waar het over gaat. Als je de leerstof onthouden hebt en begrepen, dan beheers je de leerstof. Dan kun je bij wijze van spreken er tentamen in doen. Daarbij is begrijpen

een niveau hoger dan onthouden. Hierover zijn vanuit de catechese goede voorbeelden te geven. Hoe vaak werd daar niet een catechismusantwoord geleerd en keurig opgezegd, zonder dat die werd begrepen. Een boeiende vraag daarbij is of het memoriseren eigenlijk wel het niveau had bereikt van onthouden. Heel vaak was dat niet zo, want een uur na de catechisatie waren vele catechisanten al niet meer in staat om het antwoord op te zeggen. Het was even opgeslagen in het korte geheugen.

Je kunt heel goed de leerstof beheersen, zonder dat het je raakt of dat je je er persoonlijk bij betrokken voelt. Denk maar aan termen als 'historisch' geloof of 'voorwerpelijke' kennis.

Het is juist, denk ik, een kenmerk van geloofskennis, dat die op meer dan onthouden en begrijpen een beroep doet. Het gaat om kennis die je raakt, die jou wil veranderen, die jou persoonlijk eigendom wordt. Het gaat dan om kennis die tot je actieve bagage gaat behoren, die je beschikbaar hebt, die een plek heeft in je eigen leven. Het is vaak kennis die aansluit bij wat je al wist, het is kennis die je *integreert* met je voorkennis en juist daardoor goed beklijft. Het is kennis waar je persoonlijk bij betrokken bent. Anders dan kennis van wiskunde of aardrijkskunde is het kenmerkend van de geloofskennis, dat het juist een beroep doet op deze laag. Daarom is het goed te verdedigen dat geloofsonderwijs op een hoger niveau gericht moet zijn dan die van onthouden en begrijpen. Juist de persoonlijke verwerking en betrokkenheid verdient de aandacht.

In de leertheorie wordt dan vaak nog een vierde niveau onderscheiden, dat is het niveau dat je de geïntegreerde kennis kunt *toepassen* in een andere situatie. Dat je er wendbaar mee om kunt gaan. Bijvoorbeeld dat je in een gesprek met iemand die anders gelooft, zinvolle zaken kunt noemen die je in een heel andere situatie, op catechisatie, hebt geleerd. Je kunt dan de kennis niet alleen verwoorden in de kerk en met geloofsgenoten op het moment

dat er zo'n onderwerp ter sprake is, maar ook in heel andere situaties.

Voorkennis en relevantie

Er zijn didactisch gezien vaardigheden en middelen die kunnen bevorderen dat het leren primair gericht wordt op het niveau van integratie. Ik noem hier twee voorbeelden. Als je wilt bereiken dat een onderwerp niet als los onderwerp in

veranderingen als het gaat om het uiterlijk van de moduleboekjes. Die lijken op de gewone gebruikelijke methoden. Het gaat er veel meer om hoe de lessen opgebouwd worden en of gebruik gemaakt wordt van nieuwe didactische inzichten. Daarom wordt ook niet zo zeer gesproken van een nieuwe methode, maar *leeromgeving*. In deze leeromgeving is er plaats voor scholing van catecheten en ondersteuning via een

het gaat om kennis die je raakt, die jou wil veranderen, die jou persoonlijk eigendom wordt

het geheugen wordt opgeslagen (en dus weer gauw vergeten), dan kun je via een oefening, een stelling of een opdracht eerst de voorkennis van de catechisanten activeren. De catechisanten komen dan als het ware al in de sfeer van het onderwerp. Leerpsychologisch activeer je dan de voorkennis en wat de catechisant van het onderwerp vindt, waar de nieuwe kennis bij aansluit. Zo'n oefening is geen tijdverlies, maar juist heel effectief als je echt wilt leren. Of een ander punt: vaak vinden catechisanten de stof niet interessant. Interessant heeft vaak te maken met relevantie: ze kunnen niet aangeven waarom ze het moeten leren of waarom het nu belangrijk is dat ze dit leren of weten. Maar ook hiervan is in de catechese een eigen punt te maken. Met andere woorden: niet alleen afwachten en hopen dat ze gaan inzien dat het belangrijk is, maar (didactisch) omgekeerd: eerst aangeven met voorbeelden en andere technieken, laten zien waarom het belangrijk is en dan gaan bespreken. Dat is wat anders dan zoals nu vaak gebeurt: iets behandelen omdat het aan de beurt is.

Leeromgeving Follow UP

Het zijn dit soort didactische inzichten die ten grondslag liggen aan een catechesemethode als *Follow Up*. (zie: www.follow-up.nu) Deze methode kenmerkt zich op het eerste gezicht niet door spectaculaire

internetsite. En omdat lesgeven iets dynamisch is, is het een leeromgeving die ook steeds in ontwikkeling is.

Geen kennisverlies

Leidt zo'n nieuwe aanpak tot kennisverlies? Misschien is het antwoord 'ja' als het gaat om parate kennis. Maar het verschil is vooral dat op een andere manier met kennis wordt omgegaan. Het doel ligt niet primair in het reproduceren, maar in het functioneel hanteren. Meer als middel om met elkaar in gesprek te gaan, meer als middel om inzicht te krijgen in de weg die God van je vraagt en elkaar daarin te ondersteunen.

In een volgend artikel wil ik graag aandacht besteden aan de theologische verantwoording van deze wending.

Hans Meerveld is docent didactiek van de catechese in Kampen (TUK) en Zwolle (GH) en projectleider van het catecheseproject *Follow Up*

1. Prof. Dr. W. Verboom heeft op 29 september 2006 een afscheidscollege gehouden als bijzonder hoogleraar aan de Universiteit Leiden, met de titel: Een voet te hoog?
2. Zie bijvoorbeeld een actueel boek op gebied van de didactiek: S. Ebbens e.a. in *Effectief leren*, Groningen, 2006.

Onnoemelijk veelzijdig

Op die dag zullen jullie zeggen:

Loof de HEER, roep zijn naam uit.

Maak alle volken zijn daden bekend,
verkondig zijn verheven naam.

Zing een lied voor de HEER:

wonderbaarlijk zijn zijn daden.

Laat heel de aarde dit weten.

Jubel en juich, inwoners van Sion,
want groot is de Heilige van Israël,
die in jullie midden woont.

Jesaja 12:4-6

E. Brink ■

Wie zingt tot God, bidt dubbel (Luther). God kijkt met genoeg naar de mens die aan het werk is. Maar wie tot Hem zingt, roept zijn liefde op. Dit danklied vindt zijn geluk in God. Jesaja zingt het uit van geluk. Hij jubelt in een uitbarsting van blijdschap. En het werkt nog aanstekelijk ook.

Het klinkt voluit en blijft ook niet beperkt tot eigen kring. Pinkstergeluid dringt door in Israël. En dat doorbreekt werkelijk alle (beroeps)kringen. Het overschrijdt alle grenzen die mensen hebben gemaakt. Maak onder de volken de Naam van God bekend. Al de daden van God moeten naar buiten komen. Roep het uit, zing het uit. Houd het niet voor je.

Maak zijn Naam bekend! Gods Naam is zijn faam. Gods roem is zijn beroemdheid. Zijn verheven Naam is zijn uitstekende reputatie. God is onvoorstelbaar goed. Vertel hoe onnoemelijk goed God is. God is onvoorstelbaar groot. Vertel hoe onnoemelijk groot God is. Hij heeft wonderbaarlijke dingen gedaan, en dat doet Hij nóg. Zijn uitstekende reputatie moet voorgoed dóórdringen tot iedereen.

Het typische werk van Gods Geest is naar buiten te treden. Hij neemt alles uit God om het uit te dragen. Hij geeft alles zijn Naamsbekendheid. Hij doet aan Naamsverbreiding. Hij benoemt veelzeggend. Hij heeft een grote drang om Gods Naam te laten noemen via mensen. Hij is niet eerder tevreden of Gods Naam wordt niet meer verzwegen. Hij wil niets liever dan zijn Naam eer aandoen. Gods werk moet uitgebazuind worden. Of het nu scheppingswerk van de Vader is, of reddingswerk van de Zoon. Het is uiterst ongepast en stijlloos om Gods Naam te verzwijgen. Zijn eer is bijzonder teer.

Juichen en jubelen! Waarover? Waarom? De Heilige in je midden! Een wonderlijke uitdrukking. Heilig schept afstand: God is uniek, niemand is als Hij. Maar hier zie je een geheim onthuld: de Heilige in je midden. Dankzij Christus' werk komt God zelf zo dichtbij! De schuld wordt ertussenuit gehaald: alles waar God boos over was, wat Hij niet kon uitstaan. Hij wuift niet alles weg. Hij schuift alles weg. Alles moet opzij. En Hij komt dichtbij om in ons midden te zijn. Hij blijft ruimte maken voor Zichzelf door zijn Geest. Hij laat Zich niet slechts bij de Naam noemen. Hij wil niets liever dan dat wij in Hem roemen!

Hij is onvolprezen. De lof op zijn Naam houdt nooit meer op. Hoe zou dat ooit? Hij is onnoemelijk veelzijdig.

ds. Egbert Brink is predikant van de Gereformeerde Kerk te Waddinxveen.

Rondreizen in je erfdeel

De vakantietijd is er weer! Velen pakken de koffers. De auto wordt volgeladen, al dan niet met een aanhanger aan de welvaartsknobbel. De caravan krijgt een laatste controle de vouwvagen wordt getest, en vervolgens gaan we op één of andere zwarte zaterdag massaal de grens over.

B. Luiten ■

Ontmoeting

Maar het is allemaal de moeite waard. Als je er toe in staat bent, moet je zeker wat van de wereld gaan zien. Je komt in aanraking met andere volken en gewoonten, je krijgt iets te zien van de enorme veelzijdigheid hier op aarde. Daarvan krijg je een ruimere blik en het leert je je eigen gebruiken te relativiseren. Je merkt dat alles ook anders kan en dat dat niet minder hoeft te zijn.

Voor ons als christenen geldt dat des te meer. *Probeer als je in het buitenland bent je geloofsgenoten te ontmoeten.* In heel wat landen om ons heen vormen de bijbelgetrouwe kerken een kleine minderheid, met alle moeite van dien. Dan zijn ze daar zo blij als je in de kerkdiensten komt, als er iets van herkenning en ontmoeting plaatsvindt. Dat wordt als zeer bemoedigend ervaren, terwijl je zelf ervan onder de indruk komt hoe liefde en trouw kunnen bloeien ook bij beperkte mogelijkheden en middelen.

Kerk van land tot land

Als je een buitenlandse reis maakt, hoort dit er gewoon bij. Wij belijden immers dat Jezus Christus zijn kerk vergadert in alle landen?! Welnu, zoek die dan op, maak kennis, bewonder dat stuk van het nieuwe Jeruzalem in aanbouw.

D.K. Wielenga, een van mijn leermeesters in Kampen, hoor ik nog boos worden als hij het had over de vrijgemaakten, die de kerk belijden van land tot land, maar in de praktijk doen alsof die kerk alleen in Nederland bestaat. Om elkaar dan zelfs in het buitenland op te zoeken in allerlei ad hoc georganiseerde Nederlandstalige samenkomsten, met voorbijzien aan de broeders en zusters ter plaatse. De boosheid hoorde je in zijn stem, en daarna zag je de tranen in z'n ogen.

Maar het taalprobleem dan? Ik zou zeggen: het contact bestaat niet alleen uit woorden. Ook al versta je niet alles, de grote lijn pak je wel op, en de ervaring van verbondenheid maakt veel

goed. En met datzelfde taalprobleem red je je toch ook op de camping en in de supermarkt?

Kijken als een erfgenaam

Maar je komt niet alleen in aanraking met de mensen. Je ziet ook iets van hun cultuur, het resultaat van hun ontwikkeling en hun geschiedenis tot hiertoe. Daarin was Gods regering door de eeuwen heen. Hij leidde de volken, elk in hun eigen bestaan. Waar je ook komt, Hij was er al eeuwen eerder.

En daarbij alles wat je ziet in de natuur: de bergen, de zee, de lucht, de planten, de bloemen, alles wat er vliegt en beweegt, zo wonderlijk in overeenstemming met het eigen klimaat. Eindeloze variëteit, waar je ook gaat en kijkt. We hebben een machtige Schepper, het mooie van zijn werk is nog volop herkenbaar.

Als je daar doorheen trekt (te land, ter zee of in de lucht), *laat er dan iets in je zijn dat Abraham ook had.* Zo trok Abraham door Kanaän, van oost naar west en van noord naar zuid. Hij bekeek het aan alle kanten, en hij wist: . Overal waar ik mijn voet zet, dat heeft God mij beloofd.

Wat toen voor Kanaän gold, geldt nu voor de hele wereld: zij is toegezegd aan Gods kinderen. Wij zullen haar erven. Maar niet in de toestand waarin zij nu verkeert. Daarom moest Abraham al leren wachten, Kanaän zou schoon worden opgeleverd. God zou het schenken door het oordeel heen. Op die manier zien wij de 'nieuwe' wereld tegemoet: deze aarde, door het vuur heen gered en hersteld.

Daarvoor hoeft je niet naar het buitenland uiter-aard, of naar een andere provincie. Maar als je gaat, doe dan je ogen open. Zie de aanwezigheid van God, en kijk als een erfgenaam. Je reist in je eigen erfdeel.

Grote verschillen

Als je in dat besef gaat en staat, kijk je ook door veel dingen heen. Vaak zijn de bewoners van gebieden die als toeristisch bekend staan minder rijk dan de gasten die ze ontvangen.

Soms zijn de verschillen wel erg groot. Dat zijn die landen waar je kunt eten en drinken voor een prikje, waar alles vreselijk goedkoop is. Die mensen zien dan veel luxe voorbij komen, waar ze zelf niet bij kunnen. Toch willen ze een graantje meepikken, dat is te begrijpen. Een soort hebzucht ontstaat, die grenst aan jaloersheid. Ontevredenheid wakkert aan. Intussen wordt alles gedaan om zoveel mogelijk van die buitenlanders te lokken om aan hen te verdienen. Alles wordt aangepast. Op die manier legt een westerse cultuur ruimschoots beslag op dorpen en streken, die nog niet zo lang geleden veel meer authentiek, oorspronkelijk waren. Dat is geen positieve ontwikkeling. Vooral ook niet omdat die westerse invloeden in vakantie-tijd meestal niet zo waardevol zijn. We staan met z'n allen meer bekend als vrijpostig en losbandig. In sommige reisgidsen kom je het vriendelijke verzoek tegen om in je gedrag en je badkleding toch een beetje rekening te houden met de plaatselijke bevolking, die behoudender van aard is.

Als je dat meemaakt, ervaar je hoeveel macht het geld heeft. Voor geld doen mensen bijna alles. Zelfs de eigen volksaard en de moraal van het land, die van veel meer waarde zijn, worden ervoor opzij gezet. Want aan het 'westen' valt te verdienen, dat gaat voor. Zo zit de wereld dan toch in elkaar, waar je ook komt.

Verwachten als een erfgenaam

Het is maar een impressie. Ongetwijfeld valt hier veel meer over te zeggen. En het zal niet overal zo opvallend zijn. Maar zo kun je juist in vakantietijd tegenkomen hoe krom de verhoudingen kunnen zijn, en hoe groot de tegenstellingen. Terwijl de mensen, arm of rijk, allemaal geneigd zijn zich te laten drijven door hebzucht. Dat kan je overvallen, en je diep doordringen van de noodzaak van verlossing. We mogen de aarde erven, maar zeker niet zó. En tot die tijd zijn we erfgenaam, *mensen met een belofte*, niet minder en niet meer. Ook al lijkt met geld bijna alles te koop, we zijn te gast, waar we ook komen. We kijken met verwachting rond, en hebben respect voor de mensen en de volken aan wie God het leven geeft. Net als Abraham zijn contacten had in het land, dat toch al helemaal aan hem was toegezegd. Dat lijkt wat dubbel, *maar God geeft nog de tijd*. Een tijd waarin het moeilijk kan worden om erfgenaam te zijn, omdat belofte en werkelijkheid op gespannen voet lijken te staan. Een tijd vooral, waarin mensen nog erfgenaam kunnen worden. Die bedoeling van de Here is voortdurend overal aanwezig.

Ds. Bas Luiten is predikant van de Gereformeerde Kerk te Zwolle-Centrum.

HOOFDREDACTEUR:
Prof. Dr. B. Kamphuis

EINDREDACTEUR a.i.:
Dr. A.L. Th. de Bruijne

OVERIGE REDACTIELEDEN:
Dr. E.A. de Boer, Prof. dr. S. Griffioen,
Drs. I.D. Haarsma, Prof. Dr. G. Kwakkel,
Drs. B. Luiten, J. Westert.

MEDEWERKERS:
J.J.D. Baas, J.M. de Jong, Ds. G. Riemer,
Dr. J. Smelik, Drs. H. Veldman

**BESTUURSLEDEN STICHTING
DE REFORMATIE:**
A. Verhoeff (voorzitter),
Drs. B. Bos (secretaris),
F.H. Haveman (penningmeester)

BLADMANAGEMENT:
Mevrouw M.T. Kremer
Scholma Druk bv, Postbus 7
9780 AA Bedum, tel. 050 3013636

Alle stukken voor de redactie bij voorkeur
per
E-mail: reformatie@scholma.nl, ingeval per
post via bovengenoemde postbus.
Uitgever: Print Media bv, Bedum
Technische realisatie:
Scholma Druk bv, Bedum

**ADMINISTRATIE EN
ADVERTENTIES:**
Scholma Druk, postbus 7,
9780 AA Bedum.
Telefoon: 050 - 3013636.
Fax: 050 - 3012732
(o.v.v. Reformatie).
E-mail: reformatie@scholma.nl
Aanlevering advertenties in overleg.
ING Bank: 66.30.92.620

ABONNEMENTSPRIJZEN:
€ 49,95 per jaar
studenten € 19,50;
buitenland € 130,00
- abonnementsjaar loopt van
1 januari t/m 31 december
- opzegging van het abonnement dient 1
maand voor aanvang van het nieuwe abon-
nementsjaar schriftelijk of per e-mail te
geschieden (voor 1 december)
Losse nummers € 1,50 (incl. porto).

De Reformatie is op Daisy
cd-rom verkrijgbaar bij de
Chr. Blindenbibliotheek voor
blinden en slechtzienden. Tel.
(0341)-565477.

ADVERTENTIES (acquisitie en verkoop):
J. Hoogenboom, tel. 050-4091204,
fax 050-4091252
e-mail: info@hoogenboom-communicatie.nl

Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uit-
gever is het niet toegestaan artikelen uit dit
blad over te nemen.

Web: www.dereformatie.nl
ISSN 0165-5191

Bemoediging midden in het leven (1)

Over 'De volharding van de heiligen'

Oude belijdenissen kunnen ons soms verrassen als het gaat om hun relevantie voor vandaag. Dat geldt zeker voor het belijdenisartikel van 'De volharding van de heiligen' in Dordtse Leerregels V. We moeten misschien even doorbijten als het om de taal gaat. Neem nou alleen al zo'n begrippenpaar: 'De volharding van de heiligen'. Dat communiceert vandaag totaal niet meer. Iedereen kan nog wel zien dat volharding iets te maken heeft met volharden, volhouden, doorzetten.

R. Vellinga ■

Maar het woord 'volharding' is niet meer van vandaag. Alleen stoere schepen en oude muziekverenigingen heten misschien nog 'De Volharding'. Het is een woord uit het verleden. Een woord dat buiten ons dagelijks leven staat. Een begrip. En met begrippen kunnen we vandaag niet veel meer. We zijn er zelfs allergisch voor. En dat is jammer. Want daardoor kunnen we ons afsluiten voor veel waardevols. En Dordtse Leerregels V heeft ons nu nog zo ontzettend veel te bieden.

Als we vandaag de dag nog met de gereformeerde leer willen aankomen, is juist het leerstuk van de volharding van de heiligen bij uitstek geschikt om aansluiting te zoeken bij hoe mensen aan het begin van de 21^e eeuw geloven en in het leven staan. Van een aantal kerkleden is het misschien te veel gevraagd om Dordtse Leerregels V te bestuderen. Maar ambtsdragers, kerkelijk werkers en leiders van verenigingen zouden juist dit hoofdstuk van de volharding van de heiligen moeten lezen en herlezen, het moeten bestuderen om het zich helemaal eigen te maken. Het zal hen handvaten bieden om kerkleden vanuit de gereformeerde traditie te bemoedigen om vandaag als gelovige midden in het leven te staan.

Geloofservaring

De traditionele kerken staan er slecht voor. Het protestantisme heeft geen toekomst meer. Pinkster- en evangelische bewegingen winnen steeds meer terrein. Zal er nog toekomst zijn voor de gereformeerde variant van geloven? Voor geloof op zich lijkt weer plaats te zijn. Meer dan we het in het Nederland aan het eind van de vorige eeuw voor mogelijk durfden houden, komt religie weer terug in onze samenleving. Maar dan opnieuw de vraag: zijn er kansen voor de gereformeerde variant van geloof?

Gereformeerd-zijn - en zeker 'vrijgemaakt-gereformeerd-zijn' - wordt vaak geassocieerd met dogmatisch, streng in de leer, rechtlijnig. Dat staat haaks op de cultuur waarin wij leven. Alles draait om beleving. We zoeken ervaring. We willen meemaken. We zijn geïnteresseerd in de beleving van anderen. Wat maken zij mee? Wat doet het hen? Omroepen moeten thema's in de vorm van persoonlijke verhalen of zelfs soaps overbrengen, willen ze er nog kijkers mee bereiken.

In het eind vorig jaar verschenen rapport 'Geloven in het publieke domein' van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid worden in Nederland drie groepen onderscheiden: christenen, ongebonden spirituelen en niet-religieuze niet-humanisten. De laatste groep wordt ook aangeduid als 'ontevreden buitenstaanders'. De overheid maakt zich grote zorgen over deze niet betrokken groep. Maar, wordt er door het onderzoeksbureau MotivAction hoopvol bij gezegd: "Bij deze mensen moet je het hart bereiken, de compassie die weinig ontwikkeld is, maar er wel is. Ze hebben een klein hartje." Helaas is de zin die daaraan voorafgaat voor ons minder hoopvol: "De kerken zijn teveel gericht op het intellect." De Dordtse Leerregels werden geschreven in een tijd dat het intellect aan z'n zegetocht begon. De Rede boven alles. Ook een deel van de toenmalige christenheid liet zich door het primaat van het verstand bekoren. Alles moest logisch te beredeneren zijn. Ook het christelijk geloof. Daartegen kwamen de gereformeerden in verzet. En zij deden een gouden greep! Zij bestreden leerstellingen niet met louter leerstellingen. De gereformeerden vertaalden hun leerstellingen in de taal van de alledaagse geloofservaring van iedere christen. Dordtse Leerregels V laat zien dat de leer van de volharding alles te maken heeft met

beleving, gevoel en verandering van leven. En daarmee sluit dit belijdenisartikel verrassend goed aan op de tijd waarin wij leven. Hoe gereformeerde kerk zijn te midden van een ervaringscultuur? Als we die vraag echt serieus willen nemen, kunnen we ontzettend veel leren van het laatste hoofdstuk van de Dordtse Leerregels.

Schrift en ervaring

In de Dordtse Leerregels wordt de leer van de uitverkiezing verdedigd. God koos van tevoren

de 'volharding' is niet alleen leer, maar ook leven

mensen uit het menselijk geslacht uit om hen in Christus te verlossen en hen te laten delen in Zijn luister. Van die uitverkiezing is de volharding het gevolg (Verwerping. v.d. dwalingen 1). Gods keus is er de oorzaak van dat het geloof niet van de uitverkorenen zal wijken. God zal hen steeds weer naar Zich toe trekken in de weg van bekering, berouw, gebed, verootmoediging, toevlucht nemen tot Christus. God stelt hen er steeds (opnieuw) toe in staat hun leven aan Hem te wijden (art. 13). God maakt hen er zeker van dat zij voor eeuwig gered zijn. De volharding kan alleen daar ontstaan en beleefd worden, waar het Woord van God verkondigd en geloofd wordt en de sacramenten bediend en gebruikt worden. De volharding zal uiteindelijk leiden tot definitieve verlossing en volmaaktheid. De volmaaktheid zullen christenen in dit leven nog niet bereiken. Ze zullen daar wel vurig naar verlangen, totdat zij, verlost uit het lichaam van de dood, met het Lam van God in de hemelen zullen regeren (art. 2). De hoop op de definitieve verlossing en het bereiken van de volmaaktheid, is gegrond in Gods onwankelbare beloften.

Tegenover de kampioenen van het brein en de logica bleven opstellers van de Dordtse Leerregels trouw aan de Schrift. Het brein moet buigen voor de Schrift. Zij bleven er daarom bij dat onze eeuwige redding alléén aan God - en niet aan onze eigen wil en inbreng - te danken is. Ze ontzenuwden verwijten als zou deze leer gelovigen tot passiviteit, zorgeloosheid en losbandigheid brengen. Vanuit de praktijk van het geloofsleven lieten ze zien wat de volharding van de heiligen is. Een van de sterkste voorbeelden daarvan is de tweede veroordeling van de dwalingen bij hoofdstuk V. De dwaalleraren noemden de zekerheid van volharding en behoud, een "oorkussen voor het vlees (...), schadelijk voor de vroomheid, goede zeden, gebeden en alles wat verder tot de praktijk van een godvrezend leven behoort". En wat stelden de Dordtse vaders daar tegenover? "Wie dit beweren, tonen daarmee de kracht van Gods genade en de werking van de Heilige Geest, die

in ons woont, niet te kennen." Vanuit de ervaring wordt de aanval geopend op de dwaalleer! Het is de openingszin van de weerlegging van deze aanval van de verstandelijke theologen. Dat is veelzeggend. Natuurlijk wordt de dwaalleer ook met Schriftgegevens bestreden. Maar Schriftwoorden zijn geen statische grootheden, geen abstracte begrippen. Dat geldt ook voor de Schriftwoorden waarop de leer van de uitverkiezing en volharding is gebaseerd. De 'volharding' is niet alleen leer, maar ook leven. Hoe tekenen de Dordtse Leerregels ons leven? Leven met God. Weglopen bij God. Ervaren dat weglopen bij God funest is. Terugkeren naar God. Ervaren dat terugkeer bij God goed is. Opnieuw leven naar Gods geboden en daarin Gods nabijheid ervaren. En daarin ook mogen ervaren, dat God doet wat Hij belooft: Hij laat ons - ondanks onze herhaalde afval - niet los! We mogen eeuwig bij Hem blijven.

De Dordtse vaders laten zien dat uitverkiezing meer inhoudt dan alleen maar een besluit van tevoren. En dat geloof meer is dan uitzicht op de definitieve uitredding straks. Tussen het besluit toen en de definitieve redding straks beweegt zich ons leven nu. Ons mensenleven is er volop in betrokken. In ons leven nú laat God Zich gelden. Hoe Hij redt, wordt zichtbaar in het leven. In ons leven nu ervaren wij de kracht van Gods genade en de werking van de Heilige Geest. We voelen het. We maken andere keuzes. We stellen ons anders op. We doen anders.

Ervaarbare realiteit

Een voorbeeld uit het begin van Dordtse Leerregels V: Christenen ervaren dat er in hun leven nog steeds zonden zijn. Door Gods inwerking op ons leven zien wij niet louter stommiteiten ('foutje') en tekortkomingen bij onszelf. Wij zien onze misstappen en mislukkingen als verzet tegen God, als weglopen bij God. Wij constateren niet alleen dat er nog steeds zonden in ons leven zijn. Die ervaring

*we maken andere keuzes,
we stellen ons anders op,
we doen anders.*

leidt ook ergens toe: het is voor ons steeds weer reden om ons voor God klein te maken en onze toevlucht te nemen tot de gekruisigde Christus. Door Gods inwerking op ons leven binden we het gevecht aan met de weerstand tegen God, die zich telkens weer in ons leven laat gelden. Dat doen we door gebed en door ernst te maken met een leven waarvan God genieten kan. Door Gods inwerking op ons leven leidt de constatering van zonden tot een heftig verlangen naar het bereiken van de volmaaktheid. Hier zien we al een aantal dingen

van het effect van uitverkiezing in ons leven: we kijken eerlijk naar onszelf om onze zonden onder ogen te zien, we maken ons klein voor God, we nemen onze toevlucht tot Christus. We bidden, we gaan daadwerkelijk anders leven (heel praktisch, merkbaar, ook door anderen te zien en te ervaren), we verlangen naar het volmaakte. Zo is de volharding ervaarbaar en zichtbaar in het leven.

Op een andere plaats lezen we over de gevolgen van 'grove zonden' in het leven van christenen die bij God wegelopen. "Zij brengen grote schade toe aan hun geweten en ervaren soms voor een tijd de genade niet meer." Alweer die doorstap naar de ervaring in het leven. Niet alleen wordt gezegd, dat 'grove zonden' slecht zijn. Ook wordt aangetoond hoe funest ze uitwerken in ons leven. Ook de terugkeer naar God wordt beschreven als ervaarbare realiteit: we krijgen verdriet over onze zonden, we verlangen naar (en ontvangen) vergeving, we ervaren opnieuw de genade van God. Als we deze goede dingen overdenken, spoort dat ons aan om ons "ernstig en voortdurend te oefenen in dankbaarheid en goede werken".

Dordtse Leerregels V maakt duidelijk dat uitverkiezing en volharding geen leerstukken zijn waar we 'niets mee kunnen'. Gods uitverkiezing en de manier waarop Hij mensen definitief redt, gaan niet buiten Zijn kinderen om. Het voltrekt zich allemaal in ons leven. Het verandert ons leven. Niet alleen door invloeden van buitenaf. Maar vooral door Zijn Geest. Die verandert ons van binnenuit. Die schakelt ons helemaal in bij die verandering.

Levensverhalen

Opvallend is dat de Dordtse Leerregels niet alleen zelf de uitwerking in het christelijk leven verwoorden maar ook verwijzen naar de levensverhalen in de Bijbel. Maar liefst drie maal verwijzen ze naar de heiligen in het Oude en Nieuwe Testament (art. 4 en 12, V.v.d.d.w. 6). Nogmaals maken ze daarmee duidelijk: als je over uitverkiezing en volharding wilt spreken, kun je dat alleen maar doen door de levens van kinderen van God daarin te betrekken. Dat sluit naadloos aan op de belevingswereld van mensen van vandaag. Wij willen weten en zien wat iets met anderen doet.

Preken over levensverhalen van heiligen kunnen kerkleden helpen om meer te begrijpen van uitverkiezing en volharding. Bovendien maakt het preken over bijbelse personen duidelijk dat uitverkiezing en volharding mensen persoonlijk betreft. Het is vandaag superbelangrijk om duidelijk te maken dat ieder persoonlijk in Christus is uitverkoren. Jezus kent ieder van ons, één voor één. "Ik ken ze" (Joh. 10). Ik als persoon mag in Hem zijn en Hij woont en werkt in mij als persoon. De leer van de volharding van de heiligen staat voor volharding van ieder persoonlijk! God gaat met iedere

heilige een op de individuele persoon afgestemde weg en houdt hem of haar zo voor eeuwig vast! De Dordtse Leerregels spreken steeds over 'zij' (meervoud) en in preken gaat het vaak niet anders. Daardoor kan het persoonlijke ondersneeuwen. Bepreek je één heilige, dan is het niet meer 'zij', maar 'hij'. Dan wordt duidelijk hoe op de persoon toegesneden God werkt. En dat is tegenwoordig zo belangrijk om de boodschap te laten landen, voor zover wij dat in de hand hebben. (Hiermee is natuurlijk niet gezegd dat het alléén op deze persoonlijke manier en nooit meer anders moet.) Het leerstuk over de volharding is een stimu-

zo is de volharding ervaarbaar en zichtbaar in het leven

lans om over uitverkiezing en volharding zo te (s)preken, dat we elkaar als gelovigen laten zien wat de uitwerking daarvan in ons leven is. Wat onze levenservaring te maken heeft met de leer van uitverkiezing en volharding. Als ons vandaag gevraagd wordt of het christelijk geloof wat met ons doet, of het wat in ons uitwerkt, dan hebben juist gereformeerden een traditie waarmee we in een belevingscultuur voor de dag kunnen komen.

Het leerstuk van de volharding stelt en toont in de eerste plaats aan dat Gods uitverkiezing en verlossingswerk in een mensenleven concreet worden. Mensen blijven bij God en keren steeds terug naar hun God door Gods Geest. Die in hen werkt naar Gods eeuwig voorneemen. Dat is het inhoudelijke punt waarmee we vandaag nog onze winst kunnen doen. Maar vervolgens is er ook een les als het gaat om de aanpak bij het uiteenzetten van theologische termen. Allerlei kerkelijke termen zeggen veel kerkleden tegenwoordig niets meer. Ze raken ons niet meer. We voelen er niets bij. Er is sprake van een urgent probleem als we dat onvoldoende onderkennen! De aanpak van de Dordtse vaders moet daarom buitengewoon serieus ter hand genomen worden: laten zien hoe kernartikelen van onze belijdenis te ervaren zijn in het concrete leven. Wat bedoelen die artikelen als het gaat om de betrokkenheid van de levende God bij mensen in hun alledaagse leven. En andersom: als het gaat om de betrokkenheid van gewone mensen op de levende God, van gelovige mensen op hún God? Dordtse Leerregels V verwees eeuwen geleden al naar de heiligenverhalen. Ook nu kunnen we onze winst doen met die hint van lang geleden: de bijbelse verhalen lezen en herlezen en zo opnieuw ontdekken en ervaren wat met abstracte en inmiddels misschien afgesletten begrippen wordt bedoeld.

Roelof Vellinga is journalist te Hilversum en bereidt zich door theologiestudie voor op een onderzoek naar art. 8 van de Kerkorde.

Kogels in de kerk en andere beschouwingen over (kerk)muziek

Ter gelegenheid van zijn 25-jarig jubileum als kerkmusicus publiceerde Dirk Zwart vorig jaar een boekje onder de titel 'Kogels in de kerk en andere beschouwingen over (kerk)muziek'.

J. Smelik ■

Het boekwerk van 155 pagina's bevat 14 hoofdstukken, waarvan de eerste zes gaan over muziek in de kerk, zoals gemeentezang, orgel en orgelspel, kerkliedmelodieën en het honoreren van kerkorganisten. Daarna volgen twee hoofdstukken waarin de componist Paul Chr. van Westering een hoofdrol speelt.

Allereerst een hoofdstuk over de verhouding tussen Annie M.G. Schmidt en Van Westering. Laatstgenoemde componeerde de muziek van het beroemde liedje 'Dikkertje Dap' dat Schmidt schreef. Van Westering is bij vrijgemaakt-gereformeerden vooral bekend als componist van 'gezag 3: De Apostolische Geloofsbelijdenis'. Aan deze toonzetting, en dan met name aan de vraag hoe dit *credo* genoteerd en uitgevoerd moet worden, besteedt Zwart afzonderlijk een hoofdstuk.

Wie Dirk Zwart en zijn werk een beetje kent - en dat zal bij de lezers van dit blad zeker het geval zijn - weet dat de kerkmusicus grote bewondering heeft voor Antione Oomen en Tom Löwenthal, twee hedendaagse componisten die vooral bekend zijn vanwege hun werk voor de Amsterdamse Studentenekklesia die Huub Oosterhuis in 1960 oprichtte. In *Kogels in de kerk* staan twee interviews met deze componisten.

De jubilaris komt zelf aan het slot van zijn boek nog nadrukkelijk aan het woord in een hoofdstuk waarin Zwart schrijft over zijn persoonlijk muzikale geschiedenis en voorkeuren, en in een interview dat A.E. Gortel afnam.

Van credo tot 'muzikale missers'

Het is een boeiend en prettig leesbaar boekje geworden, dat niet in de laatste plaats aantrekkelijk is door de diversiteit aan onderwerpen. Verreweg de meeste hoofdstukken zijn goed leesbaar voor muzikale leken. Een uitzondering vormt het hoofdstuk over de juiste notatie van De Apostolische Geloofsbelijdenis van Paul Chr. van Westering. Deze toonzetting is

een vrucht van het liturgisch en kerkmuzikaal besef dat binnen de 'Hersteld Verband-kerken' in de jaren dertig resulteerde in een verrijking van de kerkdienst op diverse punten. Van Westering componeerde behalve de melodie bij de Apostolische Geloofsbelijdenis ook een toonzetting van het Gebed des Heren, dat in het nieuwe *Gereformeerd Kerkboek* opgenomen is als gezang 181c.

De Apostolische Geloofsbelijdenis van Van Westering is in diverse bundels opgenomen (Zwart noemt niet de *Aanvullende gezangenbundel* van de Nederlands Gereformeerde Kerken, waarin de oorspronkelijke versie staat, gez. 532II). Maar er circuleren wel versies die op diverse plaatsen onderling verschillen, vooral waar het gaat om fraseringtekens en rusten. Zwart beschrijft deze verschillen en geeft er een overzicht van.

Als ik dat overzicht lees, is mijn conclusie dat de componist zelf slordig en inconsequent was in zijn notatie, zowel in de oorspronkelijke versie als later in de bundel *Kom, zing en speel*, alsook in een uitvoering op een grammofoonplaatje waarop Van Westering het *credo* uitvoert met zijn Kerkkoor Heemstede. Bij dergelijke inconsequenties zit er niets anders op dan onafhankelijk van de componist te zoeken naar de meest acceptabele en verdedigbare versie. Daarbij moeten dus andere argumenten een rol spelen dan het argument hoe de componist het oorspronkelijk bedoeld heeft. Naar mijn idee biedt Zwart goede argumenten voor de notatie zoals die in het *Gereformeerd Kerkboek* staat, waarbij hij rusten van een halve noot geplaatst wil zien na de woorden 'Schepper des hemels en der aarde' en na 'levenden en de doden'. Hij heeft voor deze toegevoegde rusten

goede argumenten.

Een paar hoofdstukken uit *Kogels in de kerk* zijn erg gemakkelijk, zoals het hoofdstuk 'muzikale missers'. Daarin behandelt Zwart op ludieke wijze een aantal voorbeelden uit de Nederlandse literatuur waaruit blijkt dat de betreffende auteur op (kerk)muziekgebied een vreemde in Jeruzalem is. Zwart noemt bijvoorbeeld de kromme beeldspraak uit de literaire memoires van Julien Weverbergh, waarin voorzanger Louis Paul Boon "als orgelpunt zich onvermijdelijk in de gesloten gelederen" van het Vlaams Letterenkorps kwam opstellen. Of wat te denken van het gedicht waarin gesproken wordt over 'een fluitconcert van Berlioz'? Berlioz heeft nooit een fluitconcert gecomponeerd.

Overigens haalt Zwart ook 'De maanschijnsonate' van Lévi Weemoedt aan als voorbeeld van een gedicht waarin missers staan. Het gedicht gaat over iemand die blokfluit speelt, daarbij blijkbaar de klavarskribo-notatie gebruikt en die bovendien psalmen speelt uit de *Zangbundel* van Joh. de Heer. Zowel een klavarskribo-spielende blokfluitist als het psalmzingen uit Joh. de Heers bundel kunnen volgens Zwart niet. Klavarskribo is zijns inziens een notenschrift "dat alleen toepasbaar is op muziek voor toetsinstrumenten" en een "een blokfluitspeler die Klavarskribo speelt, dat kan dus niet" (p. 129). Dat is echter niet waar: inderdaad heeft Cornelis Pot uit Slikkerveer, die in 1931 het muziekschrift ontwikkelde, zijn notatiewijze gebaseerd op de toetsen van het klavier, maar het schrift werd al in de jaren dertig van de vorige eeuw voor zang en niet-klavierinstrumenten (bijv. harmoniegezelschappen) gebruikt. Het gebruik van klavarskribo is hier dus vergelijkbaar met een pianist die de notatie van gitaarakkoorden 'vertaalt' naar de toetsen op de piano. Ook is Weemoedt niet per se abuis wanneer hij dicht over psalmen uit de *Zangbundel* van Joh. de Heer, want in elk geval tot de Tweede Wereldoorlog stonden er ook psalmen in dit liedboek.

Een ander hoofdstuk met een hoog komisch gehalte is het hoofdstuk waaraan de titel van het boek ontleend is: 'Kogels in de kerk'. Daarin beschrijft Zwart de ronduit bizarre wijze waarop een aantal (Amerikaanse) evangelische auteurs hun muzikale onkunde combineert met een bijzonder fantasierijke en biblicistische schriftinterpretatie.

De toekomst van de kerkmuziek

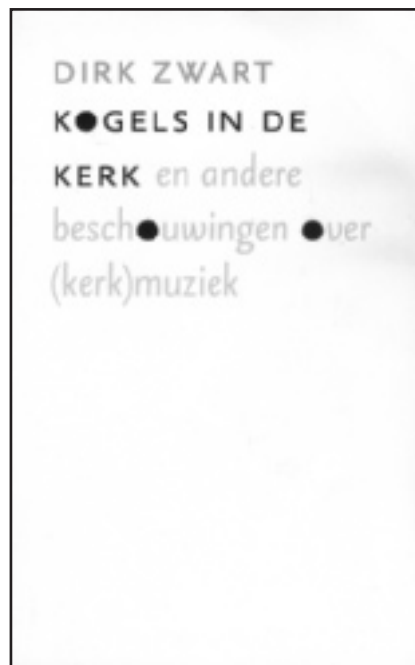
Ongetwijfeld de meeste aandacht zal het eerste hoofdstuk trekken: 'Waar moet het (niet) naartoe met de kerkmuziek?' Daarin gaat het vooral om de vraag hoe we aan moeten kijken tegen (de opkomst van) het evangelische liedrepertoire. Alleen al het feit dat Zwart hierover duidelijke standpunten durft in te nemen, maakt dit hoofdstuk tot een van de meest lezenswaardige uit het boek. Het hoofdstuk vind ik ook een verademing in een tijd waarin velen blijk

geven van een defaitistische houding ('je houdt dit soort muziek in de kerk toch niet meer tegen...'), en waarin anderen voor de liturgische liedcultuur de makkelijkste weg kiezen en een voor-elk-wat-wils-beleid propageren. Dat laatste voelt voor Zwart aan als een zwaktebod en lijkt hem een extra argument om te komen tot een visie op de muziek in de kerk (p. 13).

Dirk Zwart stelt terecht de vraag aan de orde of je met een 'voor-elk-wat-wils'-beleid uiteindelijk iemand een plezier doet. Werkt het wel om uiteenlopende muzikale culturen naast elkaar te willen hebben? Of krijg je dan niet een praktijk waarin niemand meer tevreden is, waardoor de wegen zich alsnog zullen gaan scheiden?

Zwart wijst in dit verband op de ervaring van de Amersfoortse PKN-gemeente 'De Brug', waar men het afgelopen decennium geprobeerd heeft tegemoet te komen aan de uiteenlopende muzikale voorkeuren. De predikant van de gemeente geeft in een themanummer van *Bulletin voor Charismatische Theologie* (voorjaar 2006) indirect aan dat dit proces niet geleid heeft tot tevredenheid, noch tot onderlinge verdraagzaamheid of waardering voor elkaars muziek. Als ik het goed zie, kun je dat ook constateren in menig vrijgemaakt-gereformeerde kerk. De komst van een handjevol opwekkingsliederen heeft de honger van de gosspliefhebbers alles behalve gestild. Aan de ene kant is er een groep gosspliefans die ontevreden is dat deputaten en synode 'niets beters' te bieden hadden dan die paar oubollige opwekkingsliedjes. Aan de andere kant van het spectrum zit een groep die de buik nu al helemaal vol heeft van de 'slappe, zwijmelige evangelische liedjes' die te pas en vooral te onpas gezongen worden. En dan heb je nog een middengroep die ontevreden is dat mensen over dit onderwerp ruzie maken omdat het gekozen liedrepertoire niet belangrijk zou zijn, zolang er maar goed (lees: gereformeerd) gepreekt wordt. Een dergelijke indifferente houding t.a.v. de lofprijzing geeft overigens ook weinig stof tot juichen, want ze duidt erop dat de oogst na 100 jaar liturgische en kerkmuzikale bezinning nog aan de zeer magere kant is. Kortom, een vlees-noch-vis-beleid maakt niemand uiteindelijk voldoende gelukkig.

Dirk Zwart bespreekt het evangelische liedrepertoire vooral aan de hand van een artikel van Cees van Setten in het genoemde themanummer van *Bulletin voor Charismatische Theologie*.

Daarin somt Van Setten een aantal 'sterke punten' van het evangelische liedgoed op. In de bespreking van deze punten laat Zwart zien dat ze helemaal niet specifiek voor het evangelische lied zijn, en dat ze ook voor het kerklied gelden.

Bovendien blijkt uit Zwarts bespreking dat er allerlei niet-muzikale zaken een rol spelen bij het propageren en waarderen van de evangelicale muziekcultuur. Zo wordt duidelijk dat vanuit de evangelische wereld een nauwe relatie gelegd wordt tussen het liedrepertoire en de (vermeende) werking van de Geest. Het hoofdstuk uit Zwarts boek bevestigt mijn stelling, die ik meermalen verdedigd heb, dat de populariteit van de evangelische muziek in hoge mate veroorzaakt wordt doordat ze naadloos aansluit bij een evangelische pneumatologie, die ook in orthodox-protestantse kring in meer of mindere mate ingang heeft gevonden. Deze aansluiting is er temeer omdat de liederen - zoals Zwart terecht constateert - *meteen* begrijpelijk zijn en *meteen* aanspreken (p. 18).

In dat verband maakt Zwart onderscheid tussen *low culture* en *high culture*, waarbij het evangelische lied tot de eerstgenoemde en het kerk-

kerklied - in tegenstelling tot wat Zwart stelt - *wel* een religieuze variant van volksmuziek is, en dat het kerklied als verschijnsel juist eerder tot de 'low culture' dan tot de 'high culture' behoort. Het hangt maar net af hoe je termen definieert en vanuit welk perspectief (bijv. gebruikers of product) je een en ander beschouwt.

Misschien geeft Zwart nog wel de meest heldere typering van het verschil tussen opwekkingslied en kerklied door ze te vergelijken met *fastfood* (evangelisch lied) en gezond eten (kerklied). En dan kan duidelijk zijn dat bij het beantwoorden van de vraag wat gezond is en niet veel waardeoordelen uitgesproken moeten worden en veel keuzen gemaakt moeten worden.

Afgezien van de terminologische spraakverwarring, waartoe Zwarts betoog m.i. aanleiding geeft, is de strekking van zijn verhaal voldoende helder en m.i. verdedigbaar: je hebt te maken met twee verschillende muzikale werelden, en het is maar zeer sterk de vraag of die twee zich laten vermengen. Nu kan men daartegenin brengen dat ook het kerklied in de loop der eeuwen zeer uiteenlopende stijlen en uitingsvormen heeft voortgebracht. Dat is waar. Maar daarbij werd wel altijd - zowel tekstueel als muzikaal - op een of andere wijze voortgebouwd op de bestaande kerkliedtraditie. De opwekkingsmuziek doet dat doorgaans niet en komt - gezien vanuit het perspectief van het kerklied - veelal van een andere planeet.

elke kerk heeft behoefte aan muziek waar de vonken vanaf vliegen en waarin vonken overspringen

lied tot de laatstgenoemde cultuur zou horen. 'Low culture' betekent voor Zwart: populaire cultuur, massacultuur. En opwekkingsmuziek is een christelijke vorm van muziek van de populaire cultuur (popmuziek). Het kerklied daarentegen schaaft Zwart onder de 'high culture': het is een vorm van kunst, van toegepast kunst. Het kerklied is "geen religieuze variant van de volksmuziek, maar een op het (kerk)volk toegesneden variant van de kunstmuziek" (pag. 19).

Zwart probeert hier antwoord te geven op de vraag wat nu het wezenlijke verschil is tussen opwekkingsmuziek en kerkmuziek. En ik denk dat hij in de kern een verdedigbaar antwoord geeft. Maar naar mijn smaak wordt zijn betoog onnodig belast en ingewikkeld gemaakt door de gebruikte terminologie. Zo is het de vraag of de benamingen 'low culture' en 'high culture' wel goed bruikbaar zijn wanneer het om de liedcultuur gaat, en om de vraag welk repertoire liturgisch gebruikt kan worden. Sowieso is in de huidige postmoderne cultuur het onderscheid tussen 'low culture' en 'high culture' in hoge mate vervaagd. Juist de hedendaagse *cross-overs* in de religieuze liedcultuur (waar christelijke lichte muziek zich vermengt met de klassieke kerkmuziek) zijn daar markante uitingen van.

Ook Zwarts gebruik van termen als 'toegepaste kunst' en 'volksmuziek' roepen vragen op. Je kunt bijvoorbeeld heel goed verdedigen dat het

Gezonde kerkmuzikale praktijk

Het sterke van Zwart is dat hij niet alleen stelling neemt als het gaat om de vraag welke kant het vooral *niet* moet opgaan, maar dat hij tegelijkertijd een richting wijst waarheen de muziek zich wel zou moeten ontwikkelen. Wat dat laatste betreft is het motto boven het hoofdstuk, dat ontleend is aan Willem Barnard, veelzeggend: "In mijn kerk zou er behoorlijk gezongen en gemusiceerd moeten worden, niet preuts, maar volbloedig, niet esthetiserend, maar stevig en gezond".

Ik zou een hele dikke streep willen zetten onder het pleidooi van Zwart om te zorgen voor goede, gezonde en vooral ook goed verzorgde kerkmuziek. Want inderdaad, "waar de kerkmuziek tot een muzikaal woestijnlandschap is verschaald, kan een evangelisch lied een oase zijn" (pag. 24). Wie regelmatig kerkdiensten via radio, tv en internet beluistert, kan moeiteloos vaststellen dat er nog te vaak belabberd gespeeld en (daardoor) beroerd gezongen wordt. Wanneer je een organist hoort stutelen en een gemeente futloos hoort zingen, kan ik me voorstellen dat sommige mensen gaan verlangen naar een combo en opwekkingsliederen. Wie de evangelische muziekcultuur buiten de deur wil houden maar ondertussen wel een praktijk met slechtspelende organisten en slecht zingen gemeente accepteert, is onwaar-

achtig bezig.

De beste remedie tegen slechte muziek(stijlen) en dito liederen is nog steeds: zorgen voor goede muziek die goed uitgevoerd wordt. Elke kerk heeft behoefte aan muziek waar de vonken vanaf vliegen - in goede zin van het woord - en waarin vonken overspringen. En daarom verdient Zwart oproep aan kerkmusici navolging om "niet te rigide, te elitair of te muzikaal eenzijdig bezig te zijn" (pag. 26). De kerkmuziektraditie biedt meer dan voldoende rijkdom om de behoefte aan religieuze lichte muziek grotendeels overbodig te maken.

Verderop in zijn boek pleit Zwart opnieuw voor goede kerkmuziek, waarin niet alleen plaats is voor het orgel (zie het hoofdstuk 'Het orgel en andere instrumenten'). Hij pleit voor goed verzorgd orgelspel. Terecht stelt hij dat de eerste en minimale vereisten voor een goede gemeentezangbegeleiding zijn: ritmische nauwkeurigheid en een goede (= regelmatige, strakke) cadans (p. 49). Het is geen overbodige luxe dat Zwart hier de vinger bij legt, want er zijn nog heel veel organisten die ritmisch erg slordig spelen/begeleiden.

Berucht is vooral de praktijk, die je nog vaak hoort, dat een organist de rusten tussen de melodieregels naar believen negeert of inkort, en daardoor telkens eerder inzet dan de gemeente. Alsof een gemeente niet op eigen benen kan staan en steeds opnieuw een optater nodig heeft voordat zij een volgende stap zet (lees: melodieregels inzet). En alsof de rusten in de psalmmelodieën niet bedoeld zijn om adem te halen en vervolgens gewoon de volgende regel aan te heffen. Een organist moet niets anders doen dan met de gemeente meedemen en dus tegelijk met de gemeente een nieuwe melodieregels inzetten. Dat is niet alleen veel muzikaler, maar het zingt voor de gemeente

- als ze er eenmaal aan gewend is - veel plezieriger en is veel minder vermoeiend waardoor je makkelijker meer coupletten achter elkaar kan zingen.

Ritmisch incorrect orgelspel kun je heel objectief vaststellen en heeft niets te maken met smaak of voorkeur voor bepaalde muziekstijlen. Je kunt goede, mooie melodieën grondig vernielen door aan te rommelen met het ritme. Wat goede kerkliedmelodieën zijn, behandelt Zwart overigens in het hoofdstuk 'Dobbers en haakjes'.

Wat me in de eerste vijf hoofdstukken opviel, is dat Zwart regelmatig de fameuze kerkmusicus Frits Mehrtens citeert, en dat diens woorden uit de jaren zestig nog volop actueel zijn en zeggingskracht hebben. Laat ik daarom deze bespreking afsluiten met de hoop uit te spreken dat het boek van Zwart door velen gelezen zal worden, en dat het een stimulans zal zijn tot (her)lezing van Mehrtens publicaties: *Kerk en muziek* (1960) en *Muziek op woorden* (1976).

N.a.v. Dirk Zwart, *Kogels in de kerk en andere beschouwingen over (kerk)muziek*. Kampen 2006. 155 pag. ISBN 90 435 1321.

Dr. Jan Smelik is hymnoloog/musicoloog en is hoofdredacteur van *Het Orgel*, het tijdschrift van de Koninklijke Nederlandse Organisten Vereniging (KNOV).

uit de kerken

Leusden - jubileum: 16 mei was ds. R.T. de Boer vijftientig jaar predikant. Zijn standplaats(en) waren: Almkerk-Werkendam en Breda (1982), Ureterp (1987) en is nu Leusden (1999)

Leeuwarden - jubileum: 16 mei was ds. J.J. Verweij vijftientig jaar predikant. Zijn standplaats was Blokzijl (1982) en is Leeuwarden (1987)

Bedum - wijziging scribaat: vanaf 1 mei 2007 adres scriba: Mw. T.G. Doesburg-Kugel, Schultingastraat 12, 9781 GB Bedum, tel. 050 301 20 05. Correspondentieadres ongewijzigd: Gereformeerde Kerk Bedum, Postbus 61, 9780 AB Bedum

Vrouwenpolder - beroepen: ds. Griffioen te Amsterdam - Centrum

LvK 245: 'Geest, uit de hemel neergedaald'

lied van de week

In de beschrijving die de Bijbel in Handelingen 2 van Pinksteren geeft, is sprake van drie bijzondere gebeurtenissen: geluid als van een hevige windvlaag, een soort vlammen die zich als vuurtongen verspreiden en zich op ieder neerzetten, én het spreken in vreemde talen dat door anderen in de eigen moedertaal wordt gehoord. Rond deze drie bijzondere gebeurtenissen schreef Inge Lievaart een lied: 'Geest, uit de hemel neergedaald', nr. 245 uit het Liedboek voor de Kerken.

A. de Heer ■

Inge Lievaart werd geboren in 1917 in het Texelse dorp Oosterend. Na de dood van haar moeder kreeg zij de zorg voor het gezin (haar vader en haar vier jongere zussen); ze was toen 19 jaar oud. Lievaart was al jong met dichten begonnen, maar nu werd de poëzie een vast deel van haar leven, naar eigen zeggen doordat haar jeugd definitief voorbij was. Ze debuteerde in 1944 en was in de naoorlogse jaren betrokken bij het blad *Ontmoeting*. Van haar hand verschenen diverse gedichtenbundels. In 2002 verschenen haar *Verzamelde Gedichten*, maar ook daarna publiceerde ze nieuw werk (2005, 2006). In de jongste versie van Komrij's bloemlezing van de Nederlandse en Vlaamse poëzie is zij met een gedicht vertegenwoordigd.

Liedboek

Toen de Gereformeerde Kerken (syn.) in de vijftiger jaren begonnen met de uitbreiding van hun gezangen vroegen de deputaten ook aan Inge Lievaart om liederen. Desondanks werd in de proefbundel *119 gezangen* (1961/62) slechts één lied van haar opgenomen, 'Heer, wij komen vol verlangen'. In het Liedboek voor de Kerken werden dat er drie: het passielied 'Dag zo bitter en zo goed', het pinksterlied 'Geest, uit de hemel neergedaald' en het avondmaalslied 'Heer, wij komen vol verlangen'. De laatste van deze drie maakt al langer deel uit van het gereformeerd (vrijg.) liedcorpus; de synode van Amersfoort-Centrum 2005 gaf ook het pinksterlied vrij voor gebruik.

Tekst

In het Compendium vertelt Inge Lievaart dat zij 'Geest, uit de hemel neergedaald' schreef ná een ander pinksterlied: *Het al te persoonlijke was toen dus al overgeschuimd, waardoor de tweede tekst aan helderheid won.*

'Geest, uit de hemel neergedaald' bestaat uit

drie korte, vierregelige strofen. In elk van de strofen staat een van de drie bijzondere tekenen rond de uitstorting van de Geest centraal. In 1 is dat de stormvlaag, in 2 de vlammen en in 3 het taal- en hoorwonder. De coupletten bestaan steeds uit een aanspraak ('Geest uit de hemel neergedaald,/storm van gedrevenheid') en een bede ('breek niet de mens die ademhaalt,/Gij die ook stilte zijt'). Woorden en beelden zijn in al hun soberheid nauw op elkaar betrokken. Om bij strofe 1 te blijven: kijk naar het centrale beeld: 'storm'. Proef dan het vervolg: 'breek niet de mens die *ademhaalt*, / Gij die ook *stilte* zijt'. Evenzo in strofe 2. Het kernbeeld is: 'vuur', en het vervolg: '*verzeng* ons *niet*, maar *brand* ons *schoon*/van ongerechtigheid'. En in 3: 'Adem van leven' - '*wek* hen die niet verstaan,/de stomme *spreekt*, de dove *hoort*,/Gij doet het lied *ontstaan*'. Een mooi beeld: adem van leven → spreken en horen → een nieuw lied. Het doet denken aan Efeze 5:19 en Kol. 3:16.

Melodie

De melodie bij lied 245 is geschreven door Bernard Smilde (geb. 1922), theoloog en hymnoloog (én voorvechter van liturgische teksten in de Friese taal). In het Compendium schrijft hij over zijn melodie: *De tekst van dit korte lied stelt heel wat aan de orde. Daarbij valt op dat er telkens tegenstellingen gemaakt worden: Gods majesteit en de menselijke kleinheid, Zijn heiligheid en onze onheiligheid, gedrevenheid en stilte, horen en niet verstaan, spreken en stomzijn, spanning en ontspanning. De melodie [...] tracht deze tegenstellingen uit te drukken: er is spanningsverschil tussen hoog en laag; er is metrische en ritmische variatie door gebruik van lange en korte notenwaarden, en afwisseling van driedelige en tweedelige groeperingen.* De laatste regels suggereren dat het hier wel móet gaan om een vreselijk ingewikkelde en zwaar gekunstelde melodie, maar dat valt

mee. Het is een mooie en 'vanzelfsprekende' melodie, die na goed voorzingen al snel nagezongen zal worden. De melodie staat in D-groot, maar, zegt Smilde, niet het 'geijkte' D-groot, maar met enkele 'myxolydische effecten' om het verrassende en het intieme van de tekst te onderstrepen. 'Myxolydisch' slaat op de myxolydische modus, met *sol* als slottoon. Het is inderdaad goed om niet meteen zelf aan het harmoniseren te slaan, maar eerst eens enkele bestaande zettingen bij dit lied door te spelen, bijvoorbeeld die uit de groene vierstemmige uitgave, of uit de andere door Boekencentrum uitgegeven begeleidings- en voorspelenbundels bij het *Liedboek*.

Enkele karakteristieken van de melodie: r. 1 begint hoog en daalt over de bijna volledige toonladder af, als illustratie van de tekst van de eerste regel. R. 2 loopt in één beweging door in r. 3; de halve noot aan het slot van r. 2 is dus geen rustmoment, zoals je bij een vierregelige melodie zou verwachten, maar moet energiek overgaan in r. 3. R. 3 eindigt op de cis - de leidtoon die eigenlijk naar de hoge d toe wil. Maar de slottoon is niet de hoge maar de lage d en die wordt bereikt met de dalende lijn van r. 4. Zo wordt aan het slot van de melodie een

intieme rust bereikt.

De melodie gaat uit van de halve noot, of waar driedeligheid optreedt de halve gevolgd door een kwart; de accentstreepjes geven de slag aan.

Gebruik

Lied 245 is in de eerste plaats een pinksterlied. Maar het is ook een gebed om de Heilige Geest en het kan dus ook in dat opzicht gezongen worden; bijvoorbeeld voorafgaande aan de schriftlezing, als gezongen gebed om de opening van het Woord. Dit gebruik komt vooral in beeld als er een verwantschap is tussen lezing en lied/gebed; denk bijvoorbeeld aan schriftlezingen rond Gods Geest en zijn werk en rond vernieuwing van het leven. En natuurlijk de schriftlezingen in de ochtenddienst van Pinksteren.

Anje de Heer is musicus en publicist liturgie en kerkmuziek. Zij verzorgt voor de deputaatschappen Eredienst en Kerkmuziek het Steunpunt Liturgie.

Te vroeg...

De triangel kerk-school-gezin dreigt te bezwijken als 'bastion van het vrijgemaaktendom'.

Dat constateert Heerco Walinga in het *Gereformeerde Kerkblad* voor Overijssel enz.

'Ben ik erop tegen dat dit verdwijnt? Welnee, als iets ons in de weg staat om beter dienstbaar te zijn in het Koninkrijk, dan moet het zelfs weg. De triangel als zodanig is geen schriftuurlijk gebod. En als hij afgebroken wordt, dan gaan we daarmee niet tegen Gods gebod in. Wel was het een indirecte uitwerking van de eenheid van het leven. Zondags heilig leven en op maandag tot en met zaterdag niet de beest uithangen. Op school leren over de Bijbel en thuis niet de boel bedriegen.'

Hij vindt dat 'de aanzegging van de dood van de triangel te vroeg komt'

'De triangel moet verdwijnen? Geen probleem, maar als je een gebouw afbreekt voordat je een vervanging hebt, dan sta je gewoon in de kou. (Op z'n minst zet je mensen in de kou die de triangel-gedachte wel in praktijk brengen.) Nu kan het geen kwaad om een korte periode in een tentje te wonen als je het gebouw een goede opknappbeurt geeft. Dat is zelfs wel eens

goed. Dan ontdek je nog eens wat je allemaal aan comfort had. Maar je gaat niet in een tentje bivakkeren als je niet heel goed weet dat er binnen afzienbare tijd weer een bewoonbaar huis is. Uitgebreid, misschien, met extra vensters op de wereld of op andere broeders en zusters die we lange jaren te weinig herkend en erkend hebben. Maar als je dat niet weet, of niet aangeeft, dan schep je een tochtig vacuum. Het zou aangenaam zijn af en toe te horen: Met succes konden we voortbouwen op wat onze (voor)ouders mochten beginnen'.

Ds. T Groeneveld is emerituspredikant van de Gereformeerde Kerk te Uithuizen en woont in Roodeschool.

KERKGEBOUWEN

vertrouwd verzekerd

speciale verzekeringen voor kerken, zorginstellingen en monumenten

Elk jaar krijgen we premie terug.
En flink wat!

Postbus 500 5240 AM Rosmalen www.donatus.nl tel. 073 - 5221700

Heeft u problemen bij het opvoeden van uw kind of is de relatie tussen u en uw kind verstoord? Neem dan contact op met SGJ Toegang.

**OPVOEDEN
is mensenwerk**

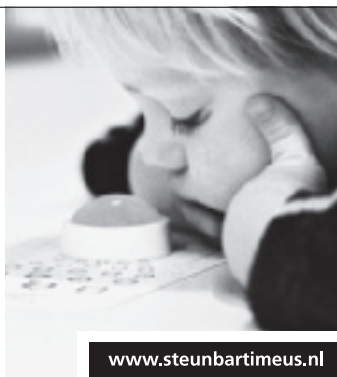
Professionele hulp voor christenen

033 - 475 33 00
www.sgj.nl

wie
blind is
redt zich

vaak prima met een
steuntje in de rug

Help mee via giro 400 40 40

www.steunbartimeus.nl

www.geefzicht.nl

Giro 131
Dark & Light, Veenendaal

**Geef zicht aan blinden
in Azië en Afrika**

